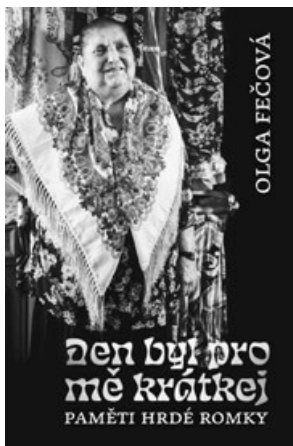

Do naší romské minulosti

Alena Scheinostová

Olga Fečová

Den byl pro mě krátkej.

Paměti hrdé Romky

Paseka, Praha 2022

224 stran

Autobiografická vyprávění a memoáry patří k romské autorské tvorbě od samého jejího počátku na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Jakmile se romským autorům otevřely první možnosti publikovat, vystoupili vedle folklorních ohlasů i se svými písemně zachycenými vzpomínkami a memoárová próza se natrvalo ustálila jako jeden z nejobvyklejších romských žánrů. Což i vzhledem k návaznosti na oblíbený orální romský žánr „vakeribena pal o dada“ — vyprávění o předcích — není zase tak neobvyklé.

A pak je tu ještě jeden důvod, paralelní s těmi, pro něž romská autorská tvorba vůbec vzniká a které ji po všech stránkách formují: vůle vyslovit ryze romskou zkušenost, formulovat svou identitu, zachytit útržek odplývající minulosti, aby člověk s dalšími takovými útržky poskládal a pomohl uchovat svědectví o vlastní komunitě, která nepřišla „odnikud“, ale má svou jedinečnou minulost, jež spoluutváří

to, čím je tato komunita dnes. Jako součást tohoto širokého memoárového proudu se čtenářům dostávají do rukou dva nedávne knižní počiny dvou autorů — *Den byl pro mě krátkej* aktivistky, hudebnice a pěstounky Olgy Fečové (1942—2022) a *Skutečná cesta ven* novináře Patrika Bangy (nar. 1982). Pro oba z nich představují knižní debut, oba své vzpomínky napsali v češtině, nikoli romsky, a oba je vydali v prestižních majoritních nakladatelstvích — být na vzpomínkách Fečové se společně s pražskou Pasekou podílel i malý romský Kher; Bangovu knihu pak vydal brněnský Host. Tím ale jejich podobnost pozvolna končí.

Ze Slovenska do Čech a na pódia

Oba autory od sebe dělí několik generací, což pro Romy dvacátého a jednadvacátého století znamená radikálně větší zkušenostní i kulturní rozdíl, než by tomu bylo u stejně starých českých spisovatelů z řad Neromů. Fečová se narodila ve východním cípu Slovenska za druhé světové války, tedy v době, kdy Romové čelili krutému pronásledování, ztrátě domovů a možnostem obživy či příležitostí se vzdělat. Se svými rodiči se jako malá přestěhovala po válce do Čech, kde zdejší průmysl chudými slovenskými Romy doplňoval prořídle pracovní síly. Prožila nástup komunismu s jeho zprvu poměrně vstřícnou, záhy však tvrdě asimilační politikou, období sovětské okupace i konec totality, který pro Romy znamenal také ztrátu pracovních příležitostí, nárůst rasismu a nejednou i rychlý pád na sociální dno. Zažila však také romské etnoemancipační vzepětí, na němž se sama podílela, i postupné rozrůstání vrstvy romské inteligence, elit, které se prosazují i v mainstreamu a zároveň jsou vzory a pomocníky dalším členům vlastní komunity — ona sama byla jednou z nich. Byla

manželkou slavného romského hudebníka Jožky Feča, pracovala jako romská asistentka pedagoga, založila dětský hudebně-divadelní soubor Čhavorikaňi luma (Dětský svět) a další skupiny, s nimiž vystupovala na festivalech i v zahraničí, v těchto kroužcích i v pěstounské péči se postarala o desítky dětí, které by jinak leckdy skončily bez perspektivy.

Rozsah činnosti této „hrdé Romky“, jak se sama označuje v podtitulu svých pamětí, je ohromující a její pozorovací talent výjimečný. Všemi těmito rozmanitými prostředími provází s podmanivým vtípem a všeprostopupujícím optimismem. Kapitolku „Jak jsme se nabourali do bytu v Truhlářské“ už znají ti, kdo četli loni vydaný povídkový soubor z produkce Kheru *Všude samá krása*, kde své vzpomínky na dvacáté století soustředily dvě desítky romských autorů a autorek. I napodruhé však okouzlí scéna, kde mladá rodina Fečové marně čeká na přidělení vlastního bydlení, až se na radu přátel odhodlá vlámat do nepoužívaného bytu. „Co můžou udělat, maximálně vás vystěhujou!“ To sice nastane, ale po týdnu tvrdohlavého bivakování na dvoře, který Fečová ve svém nezlomném optimismu líčí jako nejkouzelnější idylu, OPBH rodině konečně vytožený byt sama odemkne.

Neromský čtenář nad úryvkem možná zprvu zavrtí hlavou a poznamená něco o „typických cikánech“. Vyprávění „zevnitř“, hlas ze středu romské komunity, však zasazuje situaci do úplně odlišných souvislostí. A tato epizoda, stejně jako početné další (třeba i ta, jak Fečová musela v těsně porevolučním čase na hranicích pracně vysvětlovat, že autobus plný romských děvčat nevezve za hranice „na prodej“, ale na koncertní vystoupení), pomůže pochopit mnohé o tom, čemu se poněkud blahosklonně

říká „romská jinakost“ a za čím nebývá nic víc než předsudek pramenící z neznalosti pozadí a kontextu.

I „velké“ události (od války přes Srpen nebo Listopad, nástup neonacismu či romskou emigraci do Kanady) získávají v podání Fečové na chuti díky tomu, že jsou nazírány z přelidněného pavlačového domu či sídliště na okraji Prahy, z autobusu plného romských dětí z ghatt nebo z lavice střední školy v Kolíně, kam Fečová usedla v šedesáti letech, už jako známá a respektovaná osobnost a matka a babička široké rodiny.

Zmiňme alespoň na okraj, že kniha *Den byl pro mě krátkej* je typickou „collaborative lifestory“, tedy nikoli samostatným uměleckým dílem, ale výsledkem spolupráce pamětnice a editorů, kterými v tomto případě byly redaktorky nakladatelství Kher Lenka Jandáková a Jana Habrovcová. Ty pracovaly s vlastními zápisky Fečové, ale také se zvukovým záznamem jejího vyprávění a s dalšími zdroji, včetně nahrávky pro projekt orální historie společnosti Romea Paměť Romů.

Patrik Banga
Skutečná cesta ven
 Host, Brno 2022
 200 stran

Z Žižkova na ulici a do novin

Těžiště vzpomínání Olgy Fečové leží v dětství, v osadě v Slovensku, odkud pocházeli její rodiče a kde jako malá trávila léto u své pozoruhodné babičky Beřanky. Jen zlehka se dotýká

období, jehož reflexi ve své knize naplno rozvine druhý autor, Patrik Banga — a tím jsou devadesátá léta, která jsou dnes Romy chápána jako divoké období plné nikoli otevřených možností a bezbřehého rozvoje, ale strmého úpadku. Právě v tomto období pro romské komunity skončilo i to málo sociálních jistot, Romové houfně přicházeli o práci, propadali se do závislostí, byli vystěhováváni do ghatt a rozpadaly se i dosavadní alespoň křehce fungující vztahy s Neromy. Šikana úřadů a rasis-tické napadání ze strany skinheadů i „běžné společnosti“ se stalo každodenní realitou. Zatímco Fečová o tato negativa pouze zavádí — mnohem více je uchvávena příběhem obrozující se romské kultury a vzdělanosti —, *Skutečná cesta ven* Patrika Bangy je naopak těchto temných zkušeností plná. Čtenář, a zvláště ten, který k romské tvorbě teprve letmo přičichl a tato fakta se mu ještě nedostala pod kůži, tu obdrží svou porci toho, co bychom snad mohli s trochou nadsázky označit jako „romskou drsnou školu“. Nenajdeme tu „fečovskou“ laskavost ani nostalgii. Bangova kniha je jako zlobný výkřik plný vzteku, bolesti, bezmoci, ale i odhodlání se nedat.

Je to sice postoj, s nímž se v romské tvorbě nesetkáváme poprvé (podobně mimochodem vyznívá i autobiografický počín Bangova bratra Radka *(Ne)pošli to dál* vydaný v loňském roce v nakladatelství XYZ, vůči němuž se přitom sám Patrik Banga veřejně dosti nesouhlasně vymezil), ale není samozřejmý. Navíc autorita veřejně známého autora-novináře, který od přelomu tisíciletí pracuje v prestižních médiích, dodává vylíčeným zážitkům na mrazivé autenticitě. Nad popisem bití patnáctiletých romských kluků policisty, kteří je bezmocně připoutali k radiátorům na policejní služebně, kam je svévolně odvedli čistě kvůli barvě pleti; nad líčením polosvěta pražských šmelinářů a fetáků, kterým Banga určitou dobu pomáhal jako terénní pracovník; anebo nad průletem rozbombardovanou Jugoslávií, kam se vypravil nejdříve víceméně náhodně a později organizovat humanitární pomoc, jako bychom slyšeli vědouce, vynuceně klidný hlas reportéra komentujícího všechna tato dramata

s profesionálním odstupem. Za ním však lze vytušit dodnes nezpracované emoce, které místy přece jen vybublají na povrch.

Možná to z obou bude spíš Bangova kniha, která nezapadne ani v mainstreamu. Nejen proto, že razantní, nelítostné líčení cesty malého cikánského sígra z rozmláceného, prokouřeného žižkovského bytu přes zvláštní školy a policejní stanice do Jugoslávie zdivočelé válkou a odtud do openspaceů celostátních médií je prostě dobrý, ostře vypointovaný příběh, který strhne víc než sebestoputavější vyprávění laskavé stařenky. Jde také o to, že postava Roma-rebela, vnitřně svobodného hrdiny jdoucího si vždy za svým, naplňuje určitou romantizující představu, kterou o Romech má většinová společnost nejméně od dob národního obrození (jak před desetiletím ve své monografii *„Cikáni“ a česká vesnice* popsal literární vědec Daniel Soukup), a neromský čtenář se tak bude možná cítit uspokojen, že právě toto od romského spisovatele čekal.

Za našimi hranicemi podobně vyprávějí třeba kanadský Rom Ronald Lee nebo rusko-arménská Romka žijící ve Spojených státech amerických Oksana Marafiotiová. Stejně jako u Patrika Bangy tu násilí, drogy, rozbité vztahy, rasismus, hudba a zbytky starobylých tradic ani hledání méně čestných životních strategií nikdy nejsou samoúčelné, nechtějí ani ohromit, ani ubít. Jsou autentickou výpovědí o tom, co znamená být Romem, stejně jako jí jsou smířlivé vděčné vzpomínky Olgy Fečové. Doplňují mozaiku. „Chtěl jsem vytvořit záznam doby, ukázat, co se dělo,“ popsal v jednom rozhovoru Banga. Shodně s Fečovou i s tolika jinými romskými autory se se čtenářem dělí o svůj — a proto jedinečný — kus historie a zve, abychom jí čelili spolu s ním. A i když možná romské knihy ještě nějakou dobu nebudou lámat prodejní rekordy, jsou hlasem naší společné minulosti, který by se bez jejich díla nikdy neozval.

Autorka je novinářka a literární publicistka, redaktorka Katolického týdeníku.

